

НАЦЫЯНАЛЬНАМУ ГІСТАРЫЧНАМУ АРХІВУ БЕЛАРУСІ — 70 ГАДОЎ

Кацярына Варанько, вядучы бібліёграф Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі

Адным з найбуйнейшых сховішчаў дакументаў па гісторыі Беларусі з канца XIV да пачатку XX ст., навукова-даследчай і інфармацыйнай установай, якая праз розныя напрамкі сваёй дзейнасці робіць іх даступнымі для грамадскасці, з'яўляецца Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі.

Датай заснавання ўстановы лічыцца 1938 г., калі пастановай ЦВК БССР на базе Магілёўскага гістарычнага архіва быў створаны Цэнтральны гістарычны архіў. Але пачынаецца яго гісторыя значна раней — са стварэння ў 1919 г. архівасховішча Магілёўскага архіўнага бюро, якое ў 1924 г. было рэарганізавана ў акружны архіў, а ў 1927 г. — у Магілёўскі гістарычны архіў.

Значнай вяхой у гісторыі архіва стаў 1963 год, калі ў адпаведнасці з пастановай Савета Міністраў БССР ад 11 лістапада гэтага ж года «О мерах по улучшению архивного дела в БССР» ён быў пераведзены з Магілёва ў сталіцу Беларусі і стаў называцца Цэнтральным гістарычным архівам БССР у Мінску. Перавод архіва дазволіў аб'яднаць дакументы рэспубліканскага значэння за амаль 600-гадовую гісторыю. Архіў атрымаў дакументы дарэвалюцыйных фондаў з Дзяржаўнага архіва Мінскай вобласці, комплекс старажытных актаў з Цэнтральнага дзяржаўнага гістарычнага архіва ў Гродна. З 1992 па 1995 год уваходзіў у склад Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь, а ў 1995 г. зноў вылучыўся ў самастойную арганізацыю — Нацыянальны гістарычны архіў у Мінску, які ў гэтым жа годзе быў перайменаваны ў Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі. З 2000 г. называецца «Дзяржаўная ўстанова "Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі"».

Архіў захоўвае дакументы агульнанацыянальнага значэння і адносіцца да навукова-даследчых устаноў. У яго фондах — матэрыялы па гісторыі Беларусі перыяду яе ўваходжання ў склад Вялікага княства Літоўскага, Рэчы Паспалітай і Расійскай імперыі. Вялікую цікавасць уяўляюць так званыя прывілеі, граматы, дароўныя граматы і іншыя дакументы, напісаныя як на пергаменце, так і на паперы. Самы ранні пергаментны рукапіс датуецца 20 чэрвенем 1391 г. Сярод дакументаў гэтага перыяду граматы, датаваныя 1488, 1544 гг., прывілеі 1581 г. ад караля Стэфана Баторыя, 1586 г. ад князя Мікалая Крыштафа Радзівіла Сіроткі, Універсал Багдана Хмяльніцкага ад 1656 г., актавая кніга Драгічынскага земскага суда, актавыя матэрыялы магістратаў, гродскіх, земскіх, каптуровых, падкаморскіх і іншых судоў, цывільна-вайсковых парадкавых камісій, карацкіх эканомій ВКЛ і інш. Захоўваюцца матэрыялы аб дзейнасці Віцебскага іезуіцкага калегіума — гуманітарнай навучальнай установы, у аснову дзейнасці якой пакладзены прынцыпы заходнееўрапейскай адукацыі (1651–1820); звесткі аб такіх архітэктурных помніках, як Мінская і Аршанская ратушы, царква Святых апосталаў Пятра і Паўла, аб тапаніміцы беларускіх сярэдневяковых гарадоў і г. д. Актавыя матэрыялы змяшчаюць багатую біяграфічную інфармацыю пра вядомых у Беларусі людзей, у тым ліку князю Соф'ю Слуцкую, пісьменнікаў В. Цяпінскага, Г. Пельгрымоўскага і інш.

Гісторыя Беларусі перыяду яе ўваходжання ў склад Расійскай імперыі (з канца XVIII да пач. XX ст.) адлюстравана ў дакументах фондаў

Польшчы. Толькі пасля ўз'яднання Заходняй Беларусі з БССР горад стаў цэнтрам Гродзенскага раёна Беластоцкай вобласці. У час Вялікай Айчыннай вайны Гродна тры гады знаходзіўся пад нямецка-фашысцкай акупацыяй. Акупанты стварылі тут лагер смерці для ваеннапалонных і мірных жыхароў, два гета. У горадзе дзейнічала Гродзенскае патрыятычнае падполле. Шаснаццатага ліпеня 1944 г. Гродна быў вызвалены ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў.

Сёння Гродна — вялікі адміністрацыйны, прамысловы і культурны цэнтр Беларусі. Прадукцыя прамысловых прадпрыемстваў горада вядома далёка за межамі рэспублікі. Вядучыя прамысловыя прадпрыемствы Гродна: адкрытыя акцыянерныя таварыствы «Гродна Азот», «Гродна Хімвалакно», «Гродзенскі мясакамбінат», «Гродна Малкамбінат», «Белкард», унітарныя прадпрыемствы «Гродна-хлебпрам», «Радзёхвала» і інш. Утворана свабодная эканамічная зона «Гродна-інвест». Развіваецца структура малога прадпрыемальніцтва. Горад — цэнтр навукі, адукацыі і культуры. Тут працуюць каледжы, вучылішчы сістэмы прафесійна-тэхнічнай адукацыі, сярэднія спецыяльныя ўстановы, школы, гімназіі. У Гродна тры дзяржаўныя ВНУ: універсітэт імя Янкі Купалы, медыцынскі і

аграрны ўніверсітэты, а таксама Вышэйшая духоўная каталіцкая семінарыя. У ім знаходзіцца адзіны ў рэспубліцы Беларускі дзяржаўны музей гісторыі рэлігіі. Пабудаваны новы будынак Гродзенскага абласнога драматычнага тэатра. Гродна — горад шматнацыянальны, таму тут кожныя два гады праводзіцца Міжнародны фестываль нацыянальных культур.

На працягу свайго існавання Гродна быў горадам храмаў, замкаў і каралеўскіх палацаў. Каляровы афорт з яго відам уключаны ў выдадзеную ў Кёльне ў канцы XVI ст. кнігу Г. Браўна «Givitates orbis terrarum» («Гарады свету»). У правабярэжнай частцы Гродна захаваўся гістарычны цэнтр з помнікамі архітэктуры XII — першай паловы XX ст. Сярод іх — комплекс Старога замка (XI–XIX стст.), Новы замак (XVIII ст.), Свята-Барыса-Глебская царква (Жаложская, XII ст.), кляштары бернардынцаў (XVI–XVIII стст.), брыгітак (XVII ст.), базыльянак (XVIII ст.) і інш. Старая частка горада абвешчана помнікам горадабудаўніцтва і культуры.

За поспехі, дасягнутыя жыхарамі Гродна ў гаспадарчым і культурным будаўніцтве, горад быў узнагароджаны ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга (1978).

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. *Адамушко, В. И.* Гродно. Гербы и флаги Беларуси / В. И. Адамушко, М. М. Елинская. — Минск, 2006.
2. *Памяць: Гродна* / рэдкал.: Г. П. Пашкоў і інш.; склад. і навук. рэд.: І. П. Крэнь [і інш.]; маст. Э. Э. Жакевіч. — Мінск : БелЭн, 1999. — 711 с.
3. *Рассадзін, С. Я.* Гродна / С. Я. Рассадзін, А. М. Міхальчанка // Гербы і сцягі гарадоў і раёнаў Беларусі / С. Я. Рассадзін, А. М. Міхальчанка. — Мінск, 2005.
4. Республика Беларусь : энциклопедия: в 6 т. — Минск, 2006. — Т. 3.
5. *Самусік, А. Ф.* Гродзенская каралеўская медыцынская акадэмія / А. Ф. Самусік // Вышэйшая шк. — 2007. — № 4. — С. 62–67.
6. *Цітоў, А. Г.* Горадня / Анатоль Цітоў // Гераальдыка беларускіх местаў (XVI — пачатак XX ст.) / Анатоль Цітоў. — Мінск, 1998.
7. *Черепица, В. Н.* Город-крепость Гродно в годы Первой мировой войны: мероприятия гражданских и военных властей по обеспечению обороноспособности и жизнедеятельности: монография / В. Н. Черепица; М-во образования Респ. Беларусь. — Гродно, 2006. — 535 с.
8. *Швед, В. В.* Губернскі Гродна: аповеды з гісторыі горада (канец XVIII — пачатак XX ст.) / В. В. Швед. — Баранавічы : Баранавіцкая ўзбуйненая друкарня, 2003. — 167 с.